

שמעתא עמיקתא

גליון תרע"ה | פרשת ויחי | תשפ"ו | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובכ"א

משיעורי הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א

מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

הסובל מחולי עצבים והזיק את חבירו האם נחשב אנוס

א. חובת ריפוי חולי גוף וחולי הנפש. ב. לקיחת תרופה העלולה להזיק לגוף. ג. חובת האב והאם לטפל ברפואת בניהם ובנותיהם. ד. אנוס באיסורים. ה. בנזיקין. ו. אין בידו לעצור רוחו. ז. יכול לעצור רוחו ע"י טיפול הכרחי הוצאת ממון רב או ע"י תרופות. ח. התרופות עלולות להזיק לבריאותו. ט. לכוף משום תיקון העולם.

א. חובת ריפוי חולי גוף וחולי הנפש

שנינו בב"ק (פה) תני דבי רבי ישמעאל "ורפא ירפא" (שמות פכ"א פס' יט), מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות. וכת' בתוס' הרא"ש (שם ד"ה מכאן) בשם ה"ר **יעקב מאורלייני"ש** שהרופאים חייבים לרפאות דכתיב והשבותו לו ודרשין זו היא השבת גופו וכתיב לא תעמוד על דם רעך, והדין כן בין מחולאים הבאים מחמת אדם, בין מחללים הבאים מעצמן. וכ"כ בהפחמ"ש **להרמב"ם** (נדרים פ"ד מ"ד) דזה בכלל אמרום והשבתו לו. וכת' במטה משה (נמ"ח ח"ד פ"ג) דזה בכל עניני רפואות, הן פנימית הן חיצונית, עיי"ש.

ויעוי' שם **ברמב"ם** (פסחים פ"ד אות י') שכת' דכמו שהרעב חייב לאכול להשקיט רעבונו כו', כך צריך החולה לטפל ברפואתו כו'. וכת' בשו"ת **הרשב"א** (ח"א סי' תני ותני) שבגדר זה נכנסו כל דרכי הרפואות אפילו מה שמועיל בסגולה מן הסגולות.

וכן פסק **הטש"ע** (יו"ד רס"י שלז) דמצוה לרפאות וזה בכלל פקו"ן. וביאר **הט"ז** (שם) שאחר שהקב"ה נתן רשות, האדם צריך לעשות רפואה ע"פ טבע העולם ו**חויב בדבר ומצוה היא** כיון דלפי מעשה האדם חיותו תלוי בכך. ועי' בזה **בשמעתא עמיקתא** גליון ת"ס. ועי' עוד שם גליונות ק"י, תקפ"ב ותרס"א דחולי העלול לגרום לסכנת האדם חובה לטפל בה משום "יושמרתם". ועי' בסמוך. ונר' דכשם שחויב לרפאות חולי הגוף ה"ה חולי נפש, דודאי דאף בזה שייך מצוה דוהשבותו, ועוד דפעמים יש בזה חשש פקו"ן וכ"כ ב**לבושי מרדכי** (חומ"מ מהדו"ק סי' לט) דסכנת טירוף דעת הוה בכלל סכ"נ. וכן הוא בשו"ת **פרי הארץ** (יו"ד סי' ב) הובא ב**ברכ"י** (יו"ד סי' קנה אות ב) דהיא סכנה לו ולאחרים. ועי' בגליון תרי"ג שכת' בענין הסובל מחרדות האם הוא בכלל שוטה.

ב. לקיחת תרופה העלולה להזיק לגוף

וכשם שאסור לסכן גופו כך אסור לגרום לו נזק כמ"ש **הרמב"ם** (חומ"מ פ"ה ה"א ושבותות פ"ה ה"יז), מ"מ היכן שיש בזה משום צורך ריפוי וכדו' שרי, דעיי' **בערו"ג** נדה (ג. ד"ה כאלה) בביתאור דברי הש"ס ב"ק (ג.) דבהשחתת גופו איכא אזהרתא בל תשחית. ולפי דבריו י"ל דכשם שאיסור ב"ת לצורך שרי דאין זה דרך השחתה ה"ה לחבול בגופו לצורך. וכעין זה כת' **הערו"ג** יבמות (ג. ד"ה דאמר).

ובדרך זה איתא **ביבמות** (סה) דיהודית דביתהו דר' חייא לקחה כוס עיקרין למנוע צער. ומבואר שמותר לגרום קלקול בגוף מפני צער. ועי' **בנוב"י** (יו"ד תני סס"ג) שהתורה התירה לסכן עצמו לצורך **פרנסה**. ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליונות רכ"ג – רכ"ד.

וכבר אמרו **בפסחים** (מב.) כל מילי דמעלי להאי קשה להאי, ודקשה להאי מעלי להאי. ו**פרש"י** כל דמעלי - לחולי זה קשה לזה, המועיל ללב קשה לעיניים, או לאי מתחלואי שאר האברים, ע"כ. ועי' בענין לקיחת תרופות בכה"ג **בשמעתא עמיקתא** גליון ת"ס. והיכן שהדבר בנכף בהוצאת ממון או יסורים וכדו', עיי' משו"כ **בשמעתא עמיקתא** גליון תרס"א.

ג. חובת האב והאם לטפל ברפואת בניהם ובנותיהם

ונר' דכשם שאדם חייב לרפאות אי"ע, ה"ה על אב ואם לרפאות את בניהם, דלא גרע ממה שפסק **השו"ע** (אה"ע ע"א סע' א) דחייב אדם לזון בניו ובנותיו עד שיהיו בני שש, אפי' יש להם נכסים שנפלו להם מבית אבי אמם, ומשם ואילך, זון כתקנת חכמים עד שיגדלו. ועיי"ש (ס"ע ע"ע ד) שחייב אף לזון את אישתו ולרפאותה. ועי' **באג"מ** (יו"ד ח"א סי' קמג) שכת' שבזה"ז אם גרים עם אביהם חייב במזונותיהם אף כשהם גדולים, מצד חיוב מזונות של אשתו עד שיהיו כפי הדרך שהולכים להרויח, עיי"ש.

וכן ראיתי **בצי"א** (ח"כ סי' מז אות א) שפסק דהאב חייב ברפואת בניו באותה מדה שחייב במזונותיהם, דרפואה בכלל מזונות, וזה במגביל להנפסק בשו"ע אה"ע סימן ע' בחיוב מזונות אשתו ורפואתה. וכך יוצא מהחת"ס (יו"ד סי' עא), וכ"כ במנח"י (ח"ו סי' קט), וחיוב האב במזונותיהם כהיום כפי שהוקבע ונתקבל בתקנות ב"ד בארץ, הוא עד הגיעם לגיל ט"ו שנה. ולפי חוקי המדינה עד לגיל י"ח שנה. ועיי"ש (אות ב) שכת' דהאב יכול לכוף על הבן את הטיפול הרפואי עד הגיעו לתחילת גיל י"ד שנה. לאחר מיכן ביכולת הבן לטבר, סמוכין לכך נר' להביא מהא דכתובות (יא), דאב שאייר עמו בניו הקטנים, אם הגדילו יכולים למחות ולבטל את הגירות, ע"כ. ועי' עוד **בשמעתא עמיקתא** גליון שצ"ג בענין להוציא הרצאות בניו ממעשר כספים מה שנוגע לכאן.

ד. אנוס באיסורים

והנה אם נימא שגדול הסובל מחוסר שליטה וכדו' נחשב אנוס גמור, א"כ יוצא לכאז' שאף אם בשעת התפרצות הלבין פני חברו וכדו' מ"מ לא עובר על איסור, דאיתא **בנדרים** (כו.) ו**בב"ק** (כח.) דאנוס רחמנא פטריה דכתיב ולנערה לא תעשה דבר.

ועי' **בחמדת שלמה** (אור"ח סי' לח אותות ג-ד) שיצא להוכיח מה**רמב"ם** (יבמות פ"ה ה"ד) שכת' שאותן עבירות שנא' עליהם יהרג ואל יעבור אם לא עשה כן עבר על מ"ע דונקדשתי, ומפני שעבר באנוס אין מלקין אותו וכו'. ומשמע מהרמב"ם שא"צ צריך ליהרג משום האיסור עצמו אלא משום חילול השם, והיינו כי מעשה אנוס לא מקרי מעשה כלל ואינו מתייחס אל העושה אלא חשובה כאילו נעשית לעצמו. עיי"ש. וכן הוא ב**משך חכמה** (פ"א בא ג', ו) שכת' על הא דאמרין בבלאים עושה תכריכים למת, דבלי"ת אם עשה מחמת אנוס שעשיה אינו נחשב לעשיה. וא"כ במת אין להבישה מתיחסת כלל אליו, כיון שנעדר ממנו הבחירה והיכולת.

אולם **בקובץ שיעורים** (כתובות אות ה וח"ב סי' לא) דחה דברי **החמד"ש**. וראייתו **המשך חכמה**. וכן משמע מה**מ"א** (ס"י רנד ס"ק כא) ו**המ"ב** (ס"י ש"ס ס"ק נז) שכת' דאמרין חטא באיסור זוטא בשביל שיוכה תבירך באיסורא רבא אע"פ שחבירו אנוס.

ועי' **בשבותות** (יח.) דאמרו דאי שלא בשעת וסתה אנוס הוא. ועפ"ז פסק **הרמ"א** (יו"ד סס"י קפה) דכל שנאנס לא צריך כפרה כלל. ו**הפנים מאירות** (ח"ב סי' מא וח"ג סי' יט) הוכיח מהש"ס שמי שאכל עוף ואח"כ מצא בו אי מ"יח טריפות שאינו צריך כפרה כיון שא"צ לבדוק אחר י"ח טריפות ואנוס א"צ כפרה. והביאו **הפת"ש** (ס"י כט ס"ק א.) וכן פסק **המ"ב** (ס"י תריח ס"ק ח).

ה. בנזיקין

ואם הזיק יש לדון אם פטור, דאפי' אם נימא שאנוס הוא, הרי תנן **בב"ק** (כו.) אדם מועד לעולם בין שוגג בין מזיד. ואיתא שם (כו.) תנא דבי חזקיה אמר קרא פצע תחת פצע לחייבו על השוגג כמזיד ועל האנוס כרצון.

ותנן שם (כו.) המניח את הכד ברה"ר ובא אחר ונתקל בה ושברה פטור. והקשו **בגמ'** (כו.) אמאי פטור איבעי ליה לעיוני ומיזל כו' שמואל אמר בל אפליה שנו. ופרשו **התוס'** (בי"ק כז.) שמואל דפטור כי כשנתקל מחמת מכושול ולא איבעי ליה לעיוני אנוס הוא ואע"ג דלעיל (כו.) מרבינן כרצון באדם המניח מפצע תחת פצע אנוס גמור לא רבי רחמנא, ע"כ.

אולם **הרמב"ן** (ב"מ פב: ד"ה ואתא) נקט דאפי' באנוס גמור חייב, והא דנתקל פטור כי היא פשיעת המניח את הכד. וכן ב**נמוק"י** (שם כא. ברי"ף ד"ה הוזק בו) כת' בענין מי שהניח בלא רשות ובע"ה הזיקו דפטור משום **דאנוס הוא אנוס גדול ולמפרשים ז"ל דסברי דאדם בכל אנוס מייחייב אמרי' טעמא משום דאיךד פושע הוא**, ע"כ. ועי' **ברמב"ם** (חובל ומזיק פ"א הטי"ז ופ"ו ה"א), במגיד, **בכס"מ בדרישה** (ס"י שעח אות א), **בסמ"ע** (ס"י תכא ס"ק ח), **בש"ך** (ס"י שעח ס"ק א) ו**בערוה"ש** (אות ג ואת ז).

ו**הרמ"א** (חומ"מ סי' שעח סע' א - ב) פסק דבאנוס גמור פטור. וכן מבואר בשו"ע (שם סע' א) וכמשי' **הבה"ג והביאור הגר"א**. וכן נקט **הב"ח** (שם אות א וסי' תיב אות א.) ועי' **בש"ך** (ס"ק ג) שצריך לריש סי' שפ"ו דנר' דדוקא כשהזיק בלא מתכוין אבל מי שמויק במתכוין אפי' אנוס גמור חייב כמו נרדף ששבר את הכלים. וכן הביא **הערוה"ש** (אות ט).

ו. אין בידו לעצור רוחו אם השיב שוטה

אלא דבני"ד לפעמים י"ל דעדףד מאונס, והיינו כשאין לו שליטה כלל דבכה"ג דמי לשיכור בשכרותו של לוט, ואיתא **בעירובין** (סה.) שיכור מקחו מקח וממכרו ממכר עבר עבירה שיש בה מיתה ממתין אותו מלקות מלקין אותו כללו של דבר הרי הוא כפיקח לכל דבריו כו' אמר רבי חנינא לא שנו אלא שלא הגיע לשכרותו של לוט אבל הגיע לשכרותו של לוט פטור מכולם. וכן פסק **הרמב"ם** (מכירה פכ"ט ה"י) שאם הגיע לשכרותו של לוט והוא השכור שעושה ואינו יודע מה עושה אין מעשיו כלום והרי הוא כשוטה או כקטן פחות מבן שש. וכן פסק **השו"ע** (חומ"מ סי' רלה סע' ב.).

פניני הלכה

האם צריך להשמיע תפלתו לאזניו

איתא **בברכות** (לא.) אמר רב המנונא כמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מהני קראי דחנה, וחנה היא מדברת על לבה (שמואל א' א' י"ג) מכאן למתפלל שצריך שיכוין לבו, רק שפתיה נעות מכאן למתפלל שיחתך בשפתיו, וקולה לא ישמע מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו.

ושם כד: המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה (פרש"י כאילו אין הקב"ה שומע תפלת לחש), המגביה קולו בתפלתו הרי זה מביאי השקר (פרש"י דכתיב ויקרא בקול גדול).

ובסוטה לב: אמר רבי יוחנן משום רשב"י מפני מה תקנו תפלה בלחש כדי שלא לבייש את עוברי עבירה. ופרש"י מפני מה תקנו שיהא אדם אומר תפלתו בלחש כדאשכחנא בחנה וקולה לא ישמע (ויעוי' מ"ש בזה בהמרש"א שם).

וברא"ש (פ"ה סי' ח) גבי סוגיא דברכות לא. כתב מכאן שלא **ישמיע** קולו בתפלתו. וכן הגי' **ברשב"א** (לא.). וכתב **הרשב"א** דמסתברא דלא ישמיע לאחרים, כלומר שלא יאמר בקול, וכדתינא לעיל (כד:) כל המשמיע קולו הרי זה מקטני אמנה, אבל להשמיע לאזני רשאי ומצוה לכתחילה, כדאמרין **בירושלמי** פ' היה קורא (ה"ד) דגרסינן התם תני תתפלל ולא השמיע לאזניו יצא וכו', דאלמא בדיעבד הוא דיצא הא לכתחילה צריך שישמיע לאזניו וכו', אלא משמיעי לחפך **בתוספתא** דמכלתין דדנאין התם בפ"ג יכול יהא משמיע קולו לאזניו פירש בחנה והיא המדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע.

וכדברי התוספתא המבוארת ברשב"א איתא **בתנא דבי אליהו** (פכ"י) מכאן אמרו כל הקורא ק"ש ומשמיע קולו לאזניו הרי"ז משתבח. וכל המתפלל ומשמיע קולו לאזניו הרי"ז מעיד עדות שקר, וי"א שהוא מחוסר אמנה.

מיהו גי' **התוספתא** שלפנינו (פ"ג ה"ט) יכול יהא משמיע קולו בתפלתו, פ"י בחנה וחנה היא מדברת על לבה. ול"ג לאזניו. וכבר עמד בזה **המאירי** (ברכות לא.) וכת' דברייתו שלנו אין גרסין בה לאזניו, וכן נראה ודאי שלכת' צריך להשמיע לאזניו וכן הוא בירושלמי.

וכן **ברמב"ם** (פ"ה מהל' תפילה ה"ט) כתב דלינא דלא יגביה קולו בתפלתו ולא יתפלל בלבו אלא מחתך הדברים בשפתיו ומשמיע לאזניו בלחש.

ובטור (ס"י ק"א) כתב י"א הא דאמר שלא ישמיע קולו בתפלתו שצריכה שתהיה בלחש עד שלא תשמע אפי' לאזניו ומביאינן ראיא מן התוספתא וכו', מיהו בגמ' דידן אינו מוטעל אין גרסין בה לאזניו, דמשמע משמיע קולו לאחרים אבל לאזניו יכול להשמיע, והכי איתא בהדיא בירושלמי וכו', והדעת נותנת שיותר טוב להשמיע לאזניו דאז יוכל לכונן יותר.

וכתב **הב"י** (שו"ת דהתור השכים לדברי הירושלמי ומשמעותא דגמ' דידן, ודחה מפניהם דברי התוספתא, וכן הלכה. מיהו **בבדק הבית** כתב ע"ז - ומ"מ **הזוהר** (דף רב) שכתבנו בסי' קמ"א מסכים לדברי התוספתא וראוי לחוש לו.

וז"ל **הזוהר** שם - ואי ההיא צלותא אשתמע לאודנין דבר נש, לית מאן דציית לה לעילא וכו', בגי"כ בעי לאסתמא דלא ישמעון לההיא צלותא בני נשא וכו'. כוונתו דא מאן דקרי בספרא דאורייתא חד קרי וחד לשתוק וכו'.

מיהו דלינא כתב **בשו"ע** (ס"י ק"א ס"ב) לא יתפלל בלבו לבד, אלא מחתך בשפתיו **ומשמיע לאזניו** בלחש, ולא ישמיע קולו. [אולם לענין קריאת התורה (ס"י קמ"א חש דלדברי הזוהר שם וכתב דלינא שלא ישמיע לאזניו, וכבר הקשה כן בדרישה שם. ויעויין **בברכ"י** (ס"י קמ"א ס"י ג' וס"י קמ"א ס"ק ב) דכתב ליישב דבני קריאת התורה דלא מוכח בשו"ע להפך נקטינן כהזוהר, אבל בתפלה דמוכח מירושלמי והגבילי אפיכא פסק כדברי התלמוד עיי"ש].

אמנם **המג"א** (ס"ק ג') כתב דאין ראייה מדברי הזוהר, די"ל דכוונת הזוהר שאיש אחר לא ישמע קולו, וכמ"ש **הרמ"א** ס"י קמ"א (עיי' בד"מ). ומ"מ פשוט דאם לא השמיע לאזניו יצא. [מיהו יעוי' **בפמ"ג** (ת"א ס"ק ג) דז"ל כוונת המג"א דכיון דבדיעבד ודאי יצא יש לחוש לזוהר שלא ישמיע לאזניו]. וכ"כ **בדרישה** (ס"י קמ"א ס"ק א') דיש לפרש דברי הזוהר דאין להשמיע דוקא לאזניו של אדם אחד.

וכ"כ **בגור"י** (בהנהגותיו לשו"ע סי' ק"א ס"ק ז') דדברי הזוהר איירי דוקא במשמיע לאחרים, ודלא כמ"ש בתוספתא פ"ג והביאו **הרשב"א** והטור יכול יהא משמיע לאזניו כבר מפורש עיי' חנה וכו', אבל ט"ס הוא, וכן הוא

ומבואר דשיכור בשכרותו של לוט דינו כשוטה או קטן. ושנינו **בב"ק** (פג) חש"י שחבלו באחרים פטורין. ואיתא **ביבמות** (צט: וקד:) דחרש שוטה וקטן אין חולקין להם תרומה משום דלאו בני דיעה נינהו. ו**בחגיגה** (ג) איתא דשוטה וקטן פטורין אף מן השמחה הואיל ופטורין מכל מצות האמורות בתורה. ו**כת' הרמב"ם** (תהנהיג פ"ב ה"ד) דחש"י **מפני שאינן בני חיוב** הרי הן פטורין מכל מצות האמורות בתו רה. ועיי' **בכס"מ** (עדות פיט הי"ט) דפטורים כי לאו בני דיעה נינהו. וכן הוא **בתומים** (סי' לה ס"ק ח). ועיי' **במהרש"ם** (ח"יה סי' ג) שלמד **מרש"י** גיטין (נג) דחש"י אימעותי מ"איש". וכ"כ **בשו"ת צנפת פענה** (סי' קד).

וכת' **האג"מ** (אה"ע ח"א סי' קכ) שהפטור של שוטה ממצות אינו משום דהוא אנוס דהא חזינן **בשבת** (קנב) דשוטה וקטן נותן לשוטה דלא אתי לכלל מצות, ואילו היה חייב במצות היה אסור לנו להכשילו באיסור, דעל זה אינו אנוס דכשלא ניתן לו לא יעבור, אלא ודאי דפטור בעצם הוא, וכן מוכח מהא דר"ה (כה) דכפאו שד ואכל מצה לא יצ א יד"ח משום שהיה פטור ממצות בעת שאכל כמפורש הטעם **ברמב"ם** (תמץ ומצה פ"ו ה"ג), ועיי"ש, וא"כ חזינן שהוא פטור בעצם, ע"כ.

אולם אכתי יש לחלק בין שיכור בשכרותו של לוט דאין לו שפיות באותו רגע כלל ואינו ידוע כלל מה שהוא עושה, לבין היכן שאינו יכול לשלוט על רוחו אולם זוכר מה שהוא עושה.

אלא דיעווי' **בשו"ת חכמי פרוניצניה** (סי' נז) **ובבית אפרים** (סי' פט ד"ה ואמנם מ"יש הגאון) שנקטו שמחלת דכאון או פחדים כגון שאין שום סבה לפחדו בעולם וליכא למיתלי רק שהוא דרך שטות אפשר דגם כה"ג מחשב כשוטה. ועיי"ש (ד"ה והנה ראיתי בסי' הני"ל בתשובה) שכת': בשם גאון א' שהביא ראיה מרש"י בחגיגה ג' ע"ב דחולי מרה שחורה לא יחשב בכלל שוטה דאינו נוגע למוח שבראשו רק הוא ע"י תגבורת המרה. והביאו **בפת"ש** (אה"ע סי' קכא ססי"ג). וכת' **הערה"ש** (אה"ע סי' קכא אות ג) שמ"מ תלוי בראיית עיני הב"ד להבין דרכו ועלילותיו. והארכנו בזה בס"ד **בשמעתא עמיקתא** גליון תרי"ג. ולפי"ז בנ"ד שהדבר נוגע למוח אם אין לו שליטה כלל י"ל דבכלל שוטה הוא באותו זמן. והכל לפי הענין.

ז. יוכל לעצור רוחו ע"י טיפול הכורך בהוצאת ממון רב או ע"י תרופות

ועיי' **ביב"ק** פ"ג סי' ג) שכת': דהשיכור אפי' הגיע יותר משכרתו של לוט, מ"מ מחייב בתשלומים על כל הזיקות. ומה שמסקינן **בעירובין** (סה) דשיכור כלוט פטור ממיתת ב"ד, ולא מלקין אותו, היינו דפטור מדיני שמים על אותו העון, ו**מ"מ מקבל דינו על מה שלא עצר ברוחו ושיכר עצמו להשתגע**, אבל לפוטרו מדין הזיק שמזיק לחבירו, פשיטא שחייב, דאדם מועד לעולם, בין שוגג בין מזיד, בין ער בין ישן, בין אנוס בין רצון, דאלי"כ לא שבקת חי', דכל שונא ישתה וישתכר על חבירו להזיקו, ויפטור, ואפילו בפורים דמחויב להשתכר כו', ואם אדם חירף את חבירו בעת שכרותו, והוציא עליו שם רע. ולמחר אמר איני יודע. צריך לקבולי עליה ברבים שלא ידע מזה הלשון שאמר בעת שכרותו. ויאמר ברבים, אף שקבלתי עלי שאיני יודע מאומה, מ"מ אני מבקש מחילה כו', ואם מורגל בכך, צריך להחמיר עליו, כמו על שאר אדם, והכל לפי המבייש כו'. וראות עיני הדיין לפי האדם והשעה, ויפחות או יוסיף, ע"כ. ועיי' עוד **בשמעתא עמיקתא** גליון קל"ד בענין דין זה בפורים.

וכהשי"ש פסק **הב"ח** (תשובה סב ד"ה ומש"כ). וכן פסק **הרע"א** (על השו"ע חו"מ סי' רלה סעי' כב), ועיי"ש (סי' שעה) שמבואר דס"ל דבכה"ג חייב כי אינו חשיב אנוס גמור לפטור מנזק. ולפי"ז יוצא דשיכור לענין נזיקין כיון דהוי לעצור רוחו אינו חשיב אנוס גמור להפטר מתשלומים. אולם לענין שאר איסורים אכתי י"ל דחשיב אנוס אע"פ שהכניס עצמו לזה. אולם **מהי"ש** גופא שכת' דנענש בידי שמים על דפטור מדיני שמים על אותו העון, ו**מ"מ מקבל דינו על מה שלא עצר ברוחו כו'** משמע דאף בשאר איסורין יש לו דין. וכן מצינו **באג"מ** (יו"ד סי' רל סוף ענף ד) שכת' ידושן חשיב אנוס, אולם כשיכניס עצמו לכך הרי אינו אנוס. וברור שאף אם לא יצוה שיתנו לו איסור ויטמאוהו בעת שישני אבל ידע שכשישני יעשה איסור הוא אסור וגם יתחייב בעונשין דשמיא. ועיין בנזיר דף כ"ג בלוט ושינוי בנותיו לא ששם עבירה ופושעים יכשלו במ מחמת דבקומה ידע ולא איבעי למיתשין חמרא לפניא אחרינא וכ"ש בישראל שאסור ונענש בידי דכשישני וישתכר יכשילוהו באיסורין שאסור לו לישן ולהשתכר, ע"כ.

ועיי"ש (יו"ד ח"ג סי' מד ד"ה בדבר) שכת' דאם עושה איסור בכה"ג לא יחשב אנוס כיון דהביא עצמו לידי כך וחשיב כהשכיב עצמו לישן אצל כלים כדהביאו התוס' (ב"ק ד' ד"ה כיון) מירושלמי עיי"ש, ע"כ. וכן מבואר **במנח"ש** (ח"ג סי' קג אות ה). אבל עיי' **באוצה"פ** (אה"ע סי' ה אות עז) בשם **דבר אליהו** (סי' נז) שצריך לקולא אם מפילין תרדמה למסתער ע"י סם. והביאו **בצי"א** (חו"ד סי' צז ד"ה אוסיף). ולפי"ז י"ל בנ"ד דהיכן שעיי' טיפולים או לקיחת תרופה בידו לעצור רוחו י"ל דחייב לעשות כן, ואע"פ שיש לחלק מהתם דכאן היא תכונתו הטבעית והוא אינו מכניס עצמו לזה בידיים, מ"מ מסתבר דלא שגא דהרי בידו לעצור רוחו, ובלאו הכי לא שבקת חיה לכל בריה כה"ש איש"י.

ה. התרופות עוללות לחזיק לבריאותו

אלא דיש לחלק דעד כאן לא חל חיוב למנוע עצמו מדבר שיעשה בעל כרחו בעת שטותו, אלא כשבידו לעשות כן בקל, אבל היכן שהדבר מחייב ליטול תרופות העוללות להזיק לגופו, או טיפול שיש בו הוצאת ממון רב, דלמא אינו מחויב לעשות כן ע"מ שלא יבוא לידי אנוס. ואע"פ שחייב לתת את כל ממונו שלא לעבור על איסור כמבואר בסמוך, י"ל דכ"ז כשאנוסים בר דעת לעשות איסור בעל כרחו, אבל היכן שהוא אנוס מחמת שטותו אין כאן איסור וא"צ לתת כל ממונו למנוע עשיית איסור באנוס, בפרט היכן שהוא עדיף מאנוס אלא הוי כשוטה דלא חשיב אפי' משעה אנוס.

אולם היכן שהדבר בשליטתו אלא שקשה לו לעמוד על רוחו, י"ל דחייב לעצור עצמו גם באופן שיש לו צורך בהוצאות ממון, דהרי נמצא עובר איסור, דהרי אדם חיוב לתת עד חומש שלא לבטל מצות עשה וכל ממונו שלא לעבור על איסור לאו, כמ"ש **הרשב"א** (ב"ק ט' ד"ה מהא) בשם **הראב"ד** משום דבטול עשה הוא במניעה מלקיים ואינו עושה שום מעשה נגד רצון הש"י משא"כ בל"ת אם יעבור. וכן פסק **ברמ"א** (או"ח סס"י תרנו ויו"ד סי' קנו סעי' א). ועיי' בזה **בשמעתא עמיקתא** גליונות שס"ב וקנ"ה.

והיכן שיש צורך בתרופות המזיקות לגוף, מצינו **לאג"מ** (או"ח ח"א סי' קעב) שנשאל בא' שהיה חולה במחלת שטות והוא בבית החולים ונרפא אבל הרופאים אומרים שצ"ל שם עוד איהז שבועות תחת השחתם כדי שלא יתקלקל חייו, אם צריכים להוציאו משם כדי שיקיים מצות שופר שבבית החולים אי אפשר. והשיב שלע"ז א"צ להוציאו כי על עשה גם אנוס ממון יותר מחומש נחשב אנוס לפוטרו כו', וא"כ כ"ש זה שעדיף להאדם אף מחומש ממון ויותר שהיה מוציא להתרפא אין כל ממונו שנחשב אנוס ממוצות עשה דשופר פטור. ע"כ. ועיי' מש"כ בזה **בשמעתא עמיקתא** גליון צ"ו. ולפי"ז יוצא היכן שיש משום בטיול מ"יע פטור מלהציק בריאותו לצורך זה, ומסתבר דאף **לאג"מ** היכן שהנזק הוא משמעותי גרע מלתת כל ממונו. דהרי בנ"א היה נותן כל ממונו ע"מ להתרפאות באופן זה. ודמי למש"כ **הש"ך** (יו"ד סי' קנו ס"ק א) דסכנת אבר דמי לנפש והוי יותר מכל ממונו.

ט. לכופ' משום תיקון העולם

ואף היכן שאינו חייב לטפל בעצמו מ"מ י"ל דהיכן שהדבר מזיק לסביבתו לפעמים על הב"ד לכופו לטפל בעצמו. וכמו שמצינו בענין קטן דדינו כשוטה כנ"ל ופסק **השו"ע** (חו"מ סי' שמת סעי' ה) ראוי לבית דין להכות הקטנים כפי כח הקטן על הגניבה, כדי שלא יהיו גרילים בה. וכן אם הזיקו שאר נזקים. ופירש **הבאר הגולה** (חו"מ שם) דאע"פ שקטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו, ה"מ בעבירות שבין אדם למקום, אבל בעבירות שבין אדם לחבירו ודאי מפרשינן אותו כזי שלא יארע תקלה על ידו. והוסיף **המ"ב** (ע"פ שנת ס"ק ט) ע"פ הפמ"ב (א"א סי' ק) שכן על תכלה ובישו וכל דברים שבין אדם לחבירו ב"ד מצווין להפרישו שלא יארע תקלה על ידו, ע"כ. ועיי' בחי"א (כלל סו אות ה) שהביא דין זה בזה"ל: וכן ראוי לכל אדם להפרישם בדברים שבין אדם לחבירו כו', ע"כ. ועיי' עוד בזה **בשמעתא עמיקתא** גליונות רי"ח ותק"ד. ולפי"ז ה"ה בנ"ד דעל ב"ד לכופ' לעשות כן לפי הענין.

מסקנא דדינא

א' אדם העובל לאיזה חולי בין חולי' הגוף' בין חולי' הנפש' חייב לטפל בעצמו בעזרת רופאים ע"י רפואות, והדין כן אף כשנטילת התרופות טעולה להזיק לגוף כיון שעליו לרפאות את חוליו. והיכן שהדבר כפוף ביסורין וכדו' עיי' מש"כ **בשמעתא עמיקתא** גליון תרס"א. ב' כשם שאדם חייב לרפוא א"ע ה"ה על האב והאם לדאוג לרפואת בניהם. ג'. מי שסובל מהפרעת קשב וריכוז קיצונית, מאימפולסיביות וכדו' באופן שגורם לעבור איסורים כהלבנת פנים וכדו' (אולם אין חשש נזק לגוף או סכנה לו או לאחרים), אם אינו יכול לשלוט בעצמו כלל י"ל דחשיב באותו זמן כשוטה, ועל כן אם בידו לטפל בעצמו על מנת למנוע מצב של חוסר שליטה עליו לעשות כן, אלא דהיכן שהטיפול מצריך הוצאת ממון רב או טיפול תרופתי (ע"פ הוראת רופא) העלול להזיק באופן משמעותי לבריאותו מעיקר הדין י"ל דפטור. ומי"מ במקום הצורך על הב"ד לכופ' אותו לטפל בעצמו למנוע תקלה. ד' היכן שהדבר בשליטתו אלא שקשה לו לעמוד על רוחו, חייב לעצור עצמו גם באופן שיש לו צורך בהוצאות ממון ואף אם יש צורך בנטילת תרופות (ע"פ הוראת רופא) העוללות באופן סביר להזיק לבריאותו. ו**מ"מ כיון שנדונים אלו מורכבים ותלויים בצדדים נוספים באנו רק לדון באופן כללי בלבד, וכל מקרה יש לדון לגופו, ובמקום הצורך יש להתייעץ עם רופא ואנשי מקצוע.**

ובמאד דבי אלהור ריש פכ"ח, ואפשר שגם ט"ס שהרי הגמ' הביאו התוספתא ולא קאמרי באזניו. וכן הוא בתוספתא שלנו, וכן בירושלמי אמרו יכול יגביה קולו וכו'. [אולם בתהוות **רעק"א** (על השו"ע סי' קי"א) כתב שדכדרי התוספתא דלא ישמעו לאזניו משמע ברש"י ביומא יט : ד"ה בם וד"ה ולא בתפלה]. והכרעת **המשנ"ב** (סי'ק ה') כהמג"א והגר"א ושאר אחרונים דיותר טוב לתתחילה שישמיע לאזניו. ויעויין **בברכ"י** (סי' רי"א סי'ק ג') דכתב דמדברי הגמ' בסוטה לב: משמע דאין הקפידא אלא שדלי ישמע אחר תפילתו, אמנם המדקדק בדברי הזוהר יראה דהעיקר כמו שפי' הב"י דלא ישמיע אפי' לאזניו, ואפשר דטעמא דמבואר בתלמוד דאין הוה טעם פשוט אבל לפי שדן שול דברים לא ישמע אפי' לאזניו. ולענין ה'ל' העלה הרב **פר"ח** (סי' קי"א סי'ק ב') דלכתחילה לא ישמיע לאזניו, וכן ראוי לנהוג כמ"ש בבדק הבית, וגם שמעתי שכ"כ גורי האר"י וצ"ל והכרעת האר"י מברעת. וכי"כ לדינא בספרו **קשר גודל** (סי' י"ב ס"ב). אלא דיעווי' **במחז"ב** בסי' קמ"א דכתב דאין דין זה אלא למישרים אורחותם כי שיג ושיח להם לכלכל דבריהם במשפט האורים, אבל להמון העם תיסיגי שלא ישמעו לאחר, והנהג להם לישראל כי לא נאמרו שיעורים הללו אלא למצניעיהם. עיי"ש.

איברא דאף בדעת האר"י לאו מילתא פסיקתא היא, דיעווי' בסידור **בית עובד** (דגים השייכים לתפלת יו"ח ע"ה) דכתב - אבל אני ראיתי למהר"י סרוק שדסורו שכתב דצריך שישמיע תפלתו לאזניו, וכיון דהוא תלמיד מובהק דהאר"י ז"ל, נ"ל דאין לסמוך על השמועה דשמע הרב חיד"א, דאין לך בקי במילי דהאר"י כתלמידו מהר"י סרוק.

מיהו **בעולת תמיד** (מכת"י המהרח"ו וצ"ל) כתב וז"ל התפלה אינה נכנסת בשום רקיע, כי אם אותה תפלה דלא אשתמעת לאודנין, ולכן בקי"ש תקנו שישימיע לאזניו, אבל הכא אם התפלה נשמעת לאזניו לא ספקא כי אי שומעין לה החצונים וכו'. ואכן **המהר"י צמח** וצ"ל (שהביא ספר עולת תמיד לדפוס) כתב להעיר שם די"ל דדוקא להשמיע לאחר אסור, אבל לאזניו בלבד מותר, ואולם סיים דמי יבא אחר המלך הרח"ו וזה"ה. [אמנם יעוי' עוד בדברי המהרח"ו וצ"ל בספרו ק' הדעת טוב פרשת ואתחנן, דמשמעות דבריו כהגר"א דכתב - וגם שלא תהיה בקול ממש גבוה הנשמע **לזולתו**. מיהו בהמשך דבריו שם כתב - אמנם צריך לבטא בפסיקם בחיתוך המילות היטב בהבדל היוצא מן הפה ולא בקול ממש כנודע הנמשך שבין הכל אל קול. עיי"ש].

ובבן איש חי (ש"י"ר פרשת משפטים ס"יא) הביא לדינא דברי הזוהר והעולת תמיד דלא ישמיע תפלתו לאזניו. מיהו בספרו **עוד יוסף חי** (פרשת משפטים ס"י) כתב דאם לא יוכל לכוין היטב פי' שחושש שיבלע אותיות ישמיע לאזניו דוקא, ושכן נהג אביו ע"ש. ויעווי' עוד **בכה"ח** (לברי"ה סופר וצ"ל - סי' קי"א ס"ק ח') דהעלה לדינא דלא ישמיע תפלתו לאזניו עיי"ש.

העולה לדינא - מדוברי הגמ' נראה דהמתפלל צריך שישמיע תפלתו לאזניו אבל לא לאחרים, וכן פסק השו"ע. ובדעת הזוהר נח' האחרונים י"א דאף לדברי הזוהר ישמיע תפלתו לאזניו אבל לא לאחרים, וי"א דלדברי הזוהר צריך להזהר שלא ישמיע תפלתו אפי' לאזניו. מיהו לכוי"ע צריך להקפיד לחתך התיבות בשפתיו.

נכתב ע"י

הרה"ג הרב שמעון פלזלי שליט"א

מו"ץ הקהילה החרדית מעלה אדומים

פניני מוסר

עניני שבת קודש

מעלת המקיים ג' סעודות - "יא"ר שמעון בן פזי א"ר יהושע בן לוי משום בר קפרא כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול משלש פורעניות, מחבולו של משיח, ומדינה של גיהנםם, וממלחמת גוג ומגוג..." (גמ' שבת קיח).

ענין ג' סעודות בשבת - **"סעודת ליל שבת היא כנגד שבת בראשית** כמ"ש רבותינו ז"ל בפרק אחד דיני ממונות (סנהדרין לח א) מפני מה נברא אדם בערב שבת כדי שיכנס לסעודת מצוה בליל שבת מיד שימצא הכל מוכן ויאתל מאשר יחפץ שנאמר (משלי ט א ב) חכמות בנתה בינה וגו' טבחה טבחה וגו'.

סעודת שחרית כנגד שבת מתן תורה על שם שנאמר (שה"ש ב ד) הביאני אל בית היין וגו', לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי (משלי ט ה), וברבה ריש פרשת שמיני (פרשה יא סי' ג) דורש גם כן חכמות בנתה בינה וגו' טבחה טבחה יינה וגו' על מתן תורה.

סעודה שלישית לפנות ערב כנגד שבת שלעתידי דיעשה סעודה לצדיקים מליתין ובת זוגו (ב"ב עד ע"א...)..."

(בי"ח סי' רצ"א)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

✉ **להצטרפות לרשימת התפוצה ללא עלות ניתן לשלוח בקשה לדוא"ל:** amikta@amikta.co.il

להצלת התרם ומשפחתו © | שמעתא עמיקתא – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל': 052-767-0503